ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА, ЯКЕ РЕГУЛЮЄ РОЗГЛЯД ЗВЕРНЕНЬ ГРОМАДЯН ПРИ ПЕРЕТИНІ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ

БАСЕНКО Сергій Васильович - аспірант кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Академії праці, соціальних відносин і туризму

ORCID: 0009-0006-5416-124X

УДК 342.9

DOI: https://doi.org/10.32782/NP.2024.3.21

У роботі визначено, що проблема забезпечення прав і свобод громадян, зокрема права на звернення, є однією з найважливіших у сучасному демократичному суспільстві. Особливої гостроти це питання набуває в контексті міжнародних відносин, коли громадяни здійснюють перетин державного кордону. Умови перетину кордону, дії прикордонних служб та можливість реалізації громадянами своїх прав під час воєнного стану в певних ситуаціях є предметом пильної уваги як з боку державних органів, так і з боку міжнародної спільноти.

Закон про воєнний стан в Україні встановлює заборону на виїзд за кордон для більшості чоловіків призовного віку. Однак на практиці спостерігається суперечлива ситуація: з одного боку, існує чітка заборона, з іншого – численні спроби її обійти. Це свідчить про необхідність подальшого вдосконалення законодавства та посилення контролю на кордоні.

Українське законодавство, яке регулює інститут звернення громадян України стосовно перетину кордону, визначає основні права та обов'язки учасників цього процесу.

В Україні, як і в багатьох інших країнах, право на звернення закріплено на конституційному рівні. Однак ефективність реалізації цього права значною мірою залежить від того, як воно забезпечується на практиці під час воєнного стану, та законних підстав при перетині державного кордону. Порушення законодавства про звернення громадян у таких ситуаціях може призвести до серйозних наслідків, таких як порушення прав людини, дискримінація, затримки в перетині кордону тощо.

Євроінтеграційні процеси в Україні, зокрема, спрощення візового режиму, призвели до значного зростання кількості подорожей громадян до країн ЄС. Однак, непідготовленість інфраструктури та процедур до такого напливу викликала ряд проблем, серед яких значні черги на кордоні та порушення правил його перетину. Ця ситуація вимагає негайного вирішення, оскільки заважає повноцінній реалізації євроінтеграційних прагнень України.

Ключові слова: відповідальність, звернення громадян, перетин кордону, воєнний стан, правова відповідальність.

Актуальність теми

На сьогодні тема перетину державного кордону є особливо актуальною, тому що на період правового режиму воєнного стану, тимчасово обмежено перетин українського кордону. Проте в Україні продовжує існувати та здійснювати свою діяльність інститут звернень громадян, який передбачений Конституцією України.

Мета дослідження

Метою цього дослідження є комплексний аналіз правового регулювання розгляду звернень громадян при перетині державного кордону України, визначення видів юридичної відповідальності за порушення цього законодавства та розробка пропозицій щодо його вдосконалення.

Виклад основного матеріалу

На сьогодні порушень при розгляді перетину державного кордону дуже багато, на це впливає безліч факторів, які недостатньо керуються державою та, зокрема, законодавством України. У нашій державі існує давно сформована нормативно-правова база, яка регулює всі сфері життєдіяльності громадян та встановлює норми та правила поведінки. Однак, прямої норми закону, яка б регулювала саме звернення громадян при перетині кордону, не існує.

Законодавство України про звернення громадян має загальний характер і регулює порядок розгляду звернень громадян до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, засобів масової інформації, посадових осіб відповідно до їх функціональних обов'язків.

Щодо спеціалізованого законодавства, яке регулює перетин державного кордону, а також визначає та встановлює дозволені міри поведінки, та санкції та порушення його. Регулювання питань перетину державного кордону України здійснюється Законом України «Про Державний кордон України». Цей закон постійно доповнюється та вдосконалюється з метою адаптації до міжнародних стандартів та нових викликів у сфері міграції. Він містить детальні правила перетину кордону, визначає права та обов'язки громадян, а також встановлює відповідальність за порушення митних правил. Щоб уникнути проблем під час подорожей, рекомендується регулярно перевіряти актуальну інформацію про вимоги до перетину державного кордону.

Інститут звернення громадян, визначений та регульований головним, фундаментальним нормативно-правовим актом, де у статті 40 вказано: усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк [1, ст.40].

Ключовим актом, який надав розвиток приписам ст. 40 Конституції України, є Закон України «Про звернення громадян» від 2 жовтня 1996 р. Закон України «Про звернення громадян» є ключовим нормативно-правовим актом, який розвиває конституційне право на звернення. Однак його положення містять певні обмеження кола суб'єктів, які можуть реалізувати це право. Так, іноземці, що перебувають на території України незаконно, позбавлені права на звернення. Крім того, закон встановлює обмеження на право на звернення для військовослужбовців Держприкордонслужби України щодо питань, пов'язаних з їхньою службовою діяльністю. Також ч. 3 ст. 16 Закону передбачає особливий порядок оскарження рішень вищих державних органів, який передбачає звернення до суду [2, ст.1].

Цей нормативно-правовий акт надає право громадянам звертатися до уповноважених органів, які здійснюють функції забезпечення інституту перетину державного кордону. Незважаючи на відсутність прямої норми, ситуації, коли можуть виникати питання щодо звернень громадян при перетині кордону, можуть бути різними.

1. Громадянин може подати скаргу на дії прикордонників, які, на його думку, порушили його права.
2. Громадянин може звернутися з питаннями щодо порядку перетину кордону, необхідних документів тощо.
3. Громадянин може висловити пропозиції щодо спрощення або вдосконалення процедури перетину кордону.

Державні органи, відповідальні за прикордонний контроль, повинні створювати умови для реалізації конституційного права громадян на звернення при перетині кордону. Це є невід'ємною частиною функціонування правової держави.

Основним об'єктом правопорушення, під час звернення людей до певних органів, які здійснюють свої повноваження в рамках цього питання, виступають суспільні відносини, які забезпечуються та санкціонуються державою, яка встановлює норми поведінки через спеціальне та загальне законодавство. Такі відносини починаються одразу після звернення громадянина України до певного

органу, та початку порушення його законних прав та інтересів.

Розглядаючи предмет цих правопорушень, можна поділити їх на дві категорії: матеріальні та нематеріальні блага, які мають соціальну та правову цінність. До нематеріальних благ належать конституційні права та свободи, які можуть бути реалізовані через звернення, такі як право на свободу пересування, право на інформацію тощо.

Обмеження права на свободу перебування є особливо актуальною після введення на території України. В Указі Президента України у пункті 3 визначено, що у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30 – 34, 38, 39, 41 – 44, 53 Конституції України [3, п.3].

Матеріальними благами є будь-які матеріальні цінності, які мають грошовий еквівалент і можуть бути отримані в результаті розгляду звернення. Поняття «матеріальні блага» в контексті розгляду звернень громадян часто стає синонімом корупції. Особливо гостро ця проблема постає на державному кордоні, де можливість отримання матеріальної винагороди за прискорення процедур або сприяння в оформленні документів є надзвичайно спокусливою для окремих посадових осіб.

Порушення законодавства про звернення громадян при перетині державного кордону може мати серйозні наслідки. Відповідальність за такі порушення передбачена різними галузями права: дисциплінарною, адміністративною, кримінальною та цивільною. Зокрема, за неправомірні дії при розгляді звернень громадян посадовці можуть бути притягнуті до дисциплінарної відповідальності, а в деяких випадках – до адміністративної або навіть кримінальної.

Законодавство України передбачає комплексний підхід до забезпечення права громадян на звернення. Такі закони, як «Про звернення громадян», «Про доступ до публічної інформації» та «Про адміністративні послуги», визначають порядок розгляду звернень, права та обов'язки громадян і посадових осіб. Порушення норм цих законів тягне за собою відповідальність

Аналізуючи типові та часті порушення законодавства про звернення громадян при здійсненні прикордонного контролю, може спричинити застосування дисциплінарних стягнень до винних осіб. Типовими проявами таких порушень є: безпідставна відмова у прийнятті звернень, недотримання встановлених строків розгляду звернень, ухилення від надання відповіді на звернення, порушення прав громадян у процесі розгляду звернень та невиконання обов'язків, покладених законодавством на суб'єктів розгляду звернень.

Незважаючи на відсутність прямої норми в статті 24 Закону України «Про звернення громадян», порушення законодавства про звернення може тягнути за собою дисциплінарну відповідальність. Згідно з Кодексом законів про працю України та законодавством про державну службу, посадова особа, яка прийняла неправомірне рішення щодо звернення громадянина, може бути притягнута до дисциплінарної відповідальності, включаючи догану або звільнення. Рішення про застосування дисциплінарного стягнення приймається безпосереднім керівником [2, ст.24].

Проте, слід зазначити, що дисциплінарна відповідальність не є однією із частих видів щодо застосування її до посадових осіб, які перевищують або прямо порушують надані їм повноваження. Суб'єкти, що забезпечують порядок перетину державного кордону, можуть бути притягнуті до адміністративної відповідальності за вчинення дій або бездіяльності, які одночасно є адміністративним правопорушенням, передбаченим Кодексом України про адміністративні правопорушення, та пов'язані з порушенням вимог Закону України «Про звернення громадян».

Таким чином, можна прийти до висновку, що Конституція України гарантує кожному громадянину право звертатися до органів влади. Це право захищене законом і порушувати його заборонено. Державні службовці зобов'язані діяти відповідно до закону та поважати права громадян. Якщо ж вони вчиняють злочини, пов'язані з об-

меженням прав громадян на звернення, то несуть відповідальність згідно з чинним законодавством.

Висновки

Проаналізувавши основні положення стосовно функціонування в Україні інституту звернення громадян щодо перетину державного кордону, національну нормативно-правову базу, яка регулює та встановлює правила та норми поведінки під час здійснення своїх повноважень посадовими особами, здійснивши аналіз видів правопорушень у сфері звернень громадян при перетині державного кордону, визначивши характер та міри визначення тяжкості злочинів, та згідно з яким нормативно-правовим актом буде здійснюватися відповідальність осіб, які порушують норми чинного законодавства України.

Аналіз законодавства та практики застосування норм про відповідальність за порушення законодавства про звернення громадян при перетині державного кордону України дозволяє зробити такі висновки: відповідальність за порушення законодавства про звернення громадян при перетині державного кордону має комплексний характер і може включати дисциплінарну, адміністративну, цивільну та кримінальну відповідальність. Вибір виду відповідальності залежить від характеру правопорушення, його наслідків та інших обставин справи.

Незважаючи на наявність загальних положень про відповідальність у законодавстві України, спеціалізованої норми, яка б прямо регулювала відповідальність за порушення законодавства про звернення громадян саме при перетині державного кордону, відсутня. Це створює певні труднощі при кваліфікації правопорушень та застосуванні відповідних санкцій.

Забезпечення права громадян на звернення є одним з основних принципів правової держави. Порушення цього права не тільки ущемляє інтереси конкретної особи, але й підриває довіру громадян до державних органів.

Дисциплінарна відповідальність є важливим інструментом забезпечення виконання посадовими особами своїх обов'язків щодо розгляду звернень громадян. Притягнення до дисциплінарної відповідальності дозволяє попередити повторні порушення та підвищити рівень відповідальності посадових осіб.

Для більш ефективного захисту прав громадян на звернення та забезпечення відповідальності за їх порушення необхідно вдосконалити законодавство.

До основних висновків після аналізу законодавства, яке регулює діяльність та функціонування інституту звернень громадян щодо перетину державного кордону, можна віднести недостатність норм, та відсутність єдиних та чітких правил. Основними можливими заходами, які можуть підвищити ефективність інституту, є:

1. Уточнення кола суб'єктів, які несуть відповідальність за порушення законодавства про звернення громадян при перетині державного кордону.
2. Розробку спеціальних норм, які б регулювали відповідальність за порушення цього права саме в контексті перетину державного кордону.
3. Встановлення більш чітких критеріїв для кваліфікації правопорушень та застосування відповідних санкцій.
4. Посилення контролю за дотриманням законодавства про звернення громадян.

Література

1. Конституція України: від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України.1996. № 30. Ст. 141. (Із змінами).
2. «Про звернення громадян» : Закон України від 02.10.1996 року (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 47, ст.256) № 2801-IX : станом на 9 серп. 2023 р.
3. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 64 від 24 лютого 2022 року. Голос України. 24.02.2022 р. № 37. (Із змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022
4. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341

5. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон УРСР від 07.12.1984 р. № 8073-X. Відомості Верховної Ради УРСР. 1984. 228 № 51. Ст. 112

6. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10 грудня 1971 р. № 322-VIII. Відомості Верховної Ради УРСР. 1971.

7. Дука В. В. Аналіз закону України «Про звернення громадян»: ефективність дії його норм при зверненнях громадян, що перетинають державний кордон України. Правові засади організації та здійснення публічної влади: збірник тез. Хмельницький: ХУУП, 2018. С. 41–42.

LIABILITY FOR VIOLATION OF THE LEGISLATION THAT REGULATES THE CONSIDERATION OF CITIZENS' APPEALS WHEN CROSSING THE STATE BORDER OF UKRAINE

The work determines that the problem of ensuring the rights and freedoms of citizens, in particular the right to appeal, is one of the most important in a modern democratic society. This issue becomes particularly acute in the context of international relations, when citizens cross the state border. The conditions of crossing the border, the actions of the border services and the possibility for citizens to exercise their rights during martial law in certain situations are the subject of close attention from both state authorities and the international community.

The law on martial law in Ukraine establishes a ban on travel abroad for most men of conscription age. However, in practice, a contradictory situation is observed: on the one hand, there is a clear prohibition, on the other – numerous attempts to circumvent it. This indicates the need for further improvement of the legislation and strengthening of control at the border.

Ukrainian legislation, which regulates the institution of appeals by citizens of Ukraine regarding border crossing, defines the basic rights and obligations of participants in this process.

In Ukraine, as in many other countries, the right to appeal is enshrined at the constitutional level. However, the effectiveness of the implementation of this right largely depends on how it is ensured in practice during martial law and the legal grounds for crossing the state border. Violation of the law on citizen appeals in such situations can lead to serious consequences, such as human rights violations, discrimination, delays in border crossings, etc.

European integration processes in Ukraine, in particular, the simplification of the visa regime, have led to a significant increase in the number of trips by citizens to EU countries. However, the unpreparedness of the infrastructure and procedures for such an influx caused a number of problems, including significant queues at the border and violations of the rules for crossing it. This situation requires an immediate solution, as it prevents the full implementation of Ukraine's European integration aspirations.

Key words: responsibility, appeal of citizens, border crossing, martial law, legal responsibility.